

- klade za cíl zvýšení skutečného průměrného věku odchodu do důchodu ze současných 61,4 let na 63,5 let do roku 2015.
- Minimální příspěvková doba pro získání plné penze se bude postupně zvyšovat z 37 na 40 let do r. 2015. Penzijní dávky budou každý rok sníženy o 6 % pro jedince, kteří odejdou do důchodu ve věku mezi 60 a 65 lety s příspěvkovou dobou kratší než 40 let.
 - Dojde k integraci státních zaměstnanců do Fondu sociálního zabezpečení (IKA-ETAM) od 1. ledna 2013.
 - Během tří let od r. 2011 do r. 2013 budou příspěvky na sociální zabezpečení zaměstnanců a zaměstnavatelů do Fondu sociálního zabezpečení (IKA-ETAM) zvýšeny o tři procentní body a současně dojde ke stejnému snížení příspěvků pro Úřad práce a zaměstnanosti (OAED), Organizaci bydlení pracovníků (OEK) a Středisko péče a rekreace pracovníků (OEE). Reforma také sníží penzijní dávky následujícími způsoby:

- Penzijní částky nebudou v průběhu příštích 3 let (2011–2013) zvyšovány a od r. 2014 budou indexovány podle změn v indexu spotřebitelských cen (namísto indexování podle změn penzí ve státní správě).
- Dávky pro nové žadatele budou založeny na průměrných výdělcích za celou pracovní kariéru místo současných nejlepších 5 roků za posledních 10 let.
- Průměrná roční přírůstková míra (při které se nároky na budoucí penzijní dávky akumulují) bude omezena na 1,2 % výdělků, což povede k méně štedré penzi odvozené od výdělku. Tato dávka bude doplněna novou, na prostředky testovanou nepríspevkovou měsíční penzí ve výši 360 eur pro občany starší 65 let.
- Nový paušální bonus ve výši 800 eur ročně nahradí sezonní bonusy (na Vánoce, Velikonoce a léto), které se v současné době důchodcům vyplácejí. Nový bonus bude poskytován pouze lidem s penzemi nižšími než 2500 eur měsíčně. V důsledku toho budou měsíční penze vyšší než 1400 eur

sníženy v průměru o 8 %. Toto snížení se dotkne přibližně 10 % důchodců.

- Od 1. srpna 2010 se zavádí poplatek na penze vyšší než 1400 € ve prospěch účtů solidarity Fondů sociálního zabezpečení (LAFKA) ve výši 5–10 % v závislosti na výši penze.

Zdroje:

International Update, August 2010 [cit. 2010-08-24]. Dostupné z: http://www.ssa.gov/policy/docs/prog-desc/intl_update/2010-08/index.html

Kousta, Elena. *Pension and labour reforms under social security draft law*. [cit. 2010-10-20]. Dostupné z: <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2010/06/articles/gr1006019i.htm> (published: 28-07-2010)

A Joint Report on Pensions - Progress and key challenges in the delivery of adequate and sustainable pensions in Europe: Country profiles. - European Commission 2010. [cit. 2011-01-06]. Dostupné z <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=752&newsId=958&furtherNews=yes> (published: 13/12/2010)

Autorky působí ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i.

Polemiky

Srovnání čistého průběžného systému financování starobních důchodů s kombinací tohoto systému s vyvedením části zdrojů (OPT OUT) na skutečných datech let 1990–2009

Jan Bednář

Reforma důchodového systému je palčivě aktuální téma. Současný systém důchodového zabezpečení v České republice založený na principu mezigenerační solidarity (systém PAYG) je prezentován jako neperspektivní a je preferována a prosazována myšlenka vyvedení alespoň části pojistného ze systému PAYG do soukromých kapitálových fondů (tzv. OPT-OUT). Veřejnosti jsou prezentovány výhody tohoto řešení a jsou jí předkládány matematicky správně namodelované výnosy a důchodové renty, které budou z těchto výnosů vypláceny. Tyto renty však nemohou být srovnány s budoucí úrovní cenové hladiny, životních nákladů, příjmů domácností apod. Optikou současných příjmů vypadá navrhovaný systém velmi zajímavě. K objektivizování pohledu na dopad navržené kombinace PAYG a vyvedení OPT-OUT části pojistného podle návrhu MPSV z roku 2008–2009 (III. etapa důchodové reformy) má přispět provedená zpětná aplikace navržených parametrů na období 1990–2009. Hypotetické odvody byly po nezbytném zohlednění vypočítány ze skutečně dosažených průměrných příjmů domácností a byly konfrontovány se skutečnou výší starobního důchodu. Dosažené výsledky jsou pak názorné a transparentní. Sekundárním cílem analýzy bylo zjistit, jak velkého průměrného ročního výnosu z kapitalizace vyvedených prostředků je třeba dosáhnout, aby se vyrovnal pokles státem vypláceného důchodu vyvolaný snížením příjmů průběžného systému v důsledku jejich vyvedení do soukromých fondů.

Důchodový systém v České republice je aktuálně diskutovaným společenským problémem. Potřebné změny vyvolané nepříznivým demografickým vývojem, především nízkou porodností a prodlužováním věku dožití, stále neměly potřebnou intenzitu. Diskuse o transformaci systému průběžného financování do fondového privátního systému dosud nevyšly do konečného, financovatelného návrhu reformy. Návrh III. fáze důchodové reformy, připravený MPSV, počítal s povinným fondovým privátním systémem, do něhož měla být vyvedena a v něm dlouhodobě kapitalizována 4 % z povinného pojistného na důchodové zabezpečení (28 %). Výsledkem mělo být zvýšení prostředků na důchody.

Předmětem tohoto článku je přiblížit úskalí tohoto řešení. Ve veřejných sdělovacích prostředcích je celá záležitost často prezentována jako finančně velmi výhodné řešení a je dokládána tisícovými výnosy za alespoň 20 let¹. Nepřímo je pak tato částka srovnávána se současnou výší důchodu bez zohledňování dalších valorizací, inflace apod. Veškeré projekce OPT-OUT systému, které jsou k dispozici, jsou vypočítány na základě hypotetických budoucích odvodů a dalších veličin. Ambicí tohoto článku je srovnat průběžně financovaný důchodový systém (reálná skutečnost 2009) s modelovým výpočtem OPT-OUT systému, kdyby byl zaveden v roce 1990. Model používat

skutečně známé veličiny let 1990–2009. Výsledek pak může objektivněji ukázat, do jaké míry nebo za jakých podmínek je OPT-OUT systém účinnější než průběžný systém.

Základní teoretické možnosti financování důchodů

Podle formy financování rozlišujeme v zásadě dva způsoby financování, průběžný a kapitálový systém financování důchodů. Někdy jsou používány termíny pojistný nebo spořicí princip. Existuje také řada dalších možností, jak mezi sebou tyto dva způsoby kombinovat.

Průběžný systém financování důchodů - PAYG (*Pay as you go*)

Tento systém je založen na mezigenerační a intergenerační solidaritě a dochází v něm k průběžnému přesunu peněz mezi aktivní generací a generací v postprodukčním věku a k redistribuci mezi vysoko-příjmovou a nízkopříjmovou částí přispěvatelů do systému. Role poskytovatele fakticky spočívá pouze v úloze prostředníka. V reálném okamžiku jsou odvedené příspěvky na důchodové pojištění neprodleně využívány k výplatě starobních důchodů.

Výhody:

Krebs (2007)² uvádí jako výhody průběžného systému financování stabilitu systému, nižší náklady na zřízení, možnost uplatnění redistribuce a nižší režii.

Zpráva Bezděkovy komise (2005)³ označuje jako velkou výhodu PAYG systémů odolnost proti ekonomickým výkyvům a považuje tyto systémy za téměř imunní vůči cyklickým makroekonomickým šokům.

Nevýhody:

Podle Krebse (2007)² patří k nevýhodám především riziko demografické (stárnutí populace), vyšší možnost ovlivňování politickými vlivy, možnost nadměrné redistribuce, případně vytlačování soukromých investic a negativní dopady na trh práce.

Zpráva Bezděkovy komise (2005)³ zdůrazňuje především demografickou závislost systému PAYG. Uvádí: „Stárnutí populace má obecně dvě příčiny: klesající porodnost a rostoucí naděje dožití. PAYG systém je citlivý na obě komponenty stárnutí populace – klesá počet přispěvatelů do systému a roste počet důchodců, což ohrožuje finanční stabilitu PAYG systémů.“ Z demografického vývoje vyplývá i problém snižující se implicitní míry výnosnosti systému PAYG. Toto stanovisko je v souladu z názorem publikovaným Bezděkem (2000)⁴.

PAYG provádí podle Bezděka (2000)⁵ redistribuce uvnitř generace. Uvádí: „... mnoho PAYG dávkově definovaných systémů relativně upřednostňuje podprůměrné příjmové jedince pomocí přerozdělovací konstrukce způsobu přerozdělování důchodů.“ Současně však uvádí, že existují práce jiných autorů, v nichž je dokazováno, že redistribuce není tak silná – např. Dilnot, Disney, Johnson a Whitehouse (1994), Holzmann (1997) nebo Mitchel a Zeldes (1996). Další problémové místo PAYG spatřuje v preferenci odchodů do předčasných starobních důchodů ze strany pojištěnců. Tento problém je markantní u lidí s nízkými příjmy a s nízkým vzděláním. Vlády takto na úkor PAYG řeší problém nezaměstnanosti (Bezděk, 2000).⁶ Obdobně chápe i zneužívání odchodů do invalidních důchodů. Dalším problémem je skutečnost, že předčasný odchod do důchodu není přiměřeně krácen podle principů pojistné matematiky a takovito důchodci získávají čistý zisk z předčasného důchodu, což je dále motivuje k využívání tohoto institutu (Bezděk, 2000)⁶.

Fondové financování (systém *Capital reserve*)

Tento systém je založen na akumulaci vkladů přispěvatelů, tedy na spořicímu principu s možným připojištěním rizik (invalidní, vdovský důchod), případně kombinaci pojistného a spořicího principu. Vychází ze zásady, že každý občan nese plnou odpovědnost za kvalitu svého života ve stáří. Pravidelná výše jeho vkladů je zhodnocována prostřednictvím investic na kapitálovém trhu. Systém je vysoce zásluhový, solidarita je obvykle vyloučena.

Výhody:

Krebs (2007)² uvádí jako výhody tohoto systému financování menší citlivost na demografický vývoj ve společnosti, pozitivní vliv na trh práce a dopady do kapitálových trhů. Zpráva Bezděkovy komise (2005)³ uvádí jako výhodu fondového financování důchodů malou závislost systému na demografickém vývoji a možnost mezinárodní diverzifikace financování důchodových závazků. Lze tak snížit závislost financování důchodových závazků na domácí ekonomice, které se systémy PAYG nemohou vyhnout. Ostatní v literatuře uváděné důvody nepovažuje za zcela prokázané (např. souvislost mezi fondovým financováním důchodů a ekonomickým růstem apod.).

Události posledních let nicméně tvrzení o mezinárodní diverzifikaci investic penzijních fondů obecně zpochybňují (viz například současné problémy Irska a Islandu, jejichž privátní fondové systémy byly značně globalizovány). Turner (2009)⁷ toto investování v případě menších ekonomik považuje dokonce za riziko. Výraznějším investováním do zahraničních akcií by z dlouhodobého hlediska docházelo k výraznému poklesu domácích investic a tím k negativnímu vlivu na domácí ekonomický růst a k negativnímu vlivu na kapitálový trh.

Nevýhody:

Krebs (2007)² nevýhody spatřuje v prvé řadě v problematice zabezpečení nízkopříjmových skupin, kterým nízké příjmy neumožňují naspořit dostatečné prostředky na důchod (viz například zkušenosti s tzv. Chilským modelem - viz Turner, 2009⁸, respektive s vývojem plně fondových systémů povinného spoření Latinské Ameriky - viz Betranou a kol. (2009). Molek (2009)⁹ v této souvislosti uvádí, že možnost naspořit si částky je u nízkopříjmových skupin obyvatelstva omezená, nedostatečné dávky pak musí doplácet stát. Za značné riziko považuje Krebs (2007)² bezpečnost soukromých penzijních fondů (viz analýza ISSA týkající se dopadu finanční krize v roce 2008)¹⁰, riziko neodhadnutelné výše znehodnocení výnosů mírou inflace, skutečnost, že reálná hodnota penzí je nepředvídatelná (také Slavík a Rutarová, 2005 - viz níže), za problém považuje i vysoké náklady na provoz fondů, které považuje ve srovnání s veřejnými systémy za mnohem větší.

Zpráva Bezděkovy komise (2005)³ definuje nevýhody takto: „Fondové financování podléhá riziku turbulencí na kapitálových trzích. Pohyby cen akcií a jiných

instrumentů či změny úrokových sazeb mohou v krátkém období výrazně změnit (snížit či zvýšit) finanční stav.“

Slavík a Rutarová (2005)¹¹ uvádějí další nevýhodu fondového hospodaření, zejména neznalost reálné míry výnosnosti v době čerpání, faktickou nemožnost přesunout spořené prostředky z fondu do momentálně pro danou chvíli výhodnějšího zhodnocení kumulovaných prostředků a neznalost povinnosti zdanění výnosů fondu v době výplaty dávky. Zpochybňují rovněž odolnost fondů proti negativním demografickým změnám, přičemž z dlouhodobého hlediska považují důsledky za obdobné)¹².

Zpráva Bezděkovy komise (2005)³ však uvádí, že vliv demografického vývoje se týká pouze prodlužování věku, podle názoru komise nemá pokles porodnosti na výkonnost systému vliv.

Barr uvádí, že demografické změny mají dopad na oba systémy, tedy i na fondový, a dále zpochybňuje výrazný vliv úspor fondů na ekonomický růst (Barr, 2002)¹³. Bezděk (2000)¹⁴ vychází ze studie Börsche a Supana (1997) a uvádí, že demografické riziko u fondových systémů je málo výrazné.

Podstata systému důchodového zabezpečení

Barr (2002)¹³ vymezuje tato rizika, která platí vždy při jakékoliv organizaci důchodového zabezpečení:

1. *riziko ekonomických šoků*, např. negativní ovlivňování cenové hladiny, ekonomických výstupů; změna cenové hladiny výrazněji ovlivňuje výstupy fondových systémů, změny produkce mají vliv na oba systémy,
 2. *riziko demografických šoků*, které dopadá na oba systémy obdobně,
 3. *politická rizika* (riziko změny pohledu na věc, jiné vládní garnitury působí na jakýkoliv systém důchodového zabezpečení).
- U soukromých fondových systémů definuje další rizika, která se průběžných systémů netýkají:
4. *manažerské riziko* vyplývá z možnosti chybného rozhodnutí správců systému, podvodného jednání, asymetrické informovanosti účastníků, nekompetentnosti správců,
 5. *investiční riziko* je riziko spojené s vývojem trhu s jeho výkyvy - Barr hovoří o loterii pro osoby, které musí odejít do důchodu v očekávání aktuální hodnoty akumulace svých vkladů (viz například důchodci na Islandu, kteří získali nárok na důchod především v letech 2008–2009),
 6. *riziko tržní annuity* - pro dané penzijní zhodnocení závisí hodnota annuity na očekávané délce dožití důchodce a na míře návratnosti investic vybraného penzijního fondu. Obě tyto hodnoty čelí po dobu zhodnocování velmi nejasnému a neočekávanému vývoji.
- Bezděk shrnuje poznatky několika autorů (2000)¹⁵ a definuje pět všeobecně uznáva-

ných rizik, neuvádí však Barrovo riziko ekonomických šoků. Uvádí *demografické riziko*, přičemž souhlasí s Thomsonem (1997), že na demografické riziko jsou citlivější PAYG systémy, *politické riziko*, *kapitálové riziko* (odpovídá investičnímu riziku Barra), avšak upozorňuje na možnost mezinárodně diverzifikovat rizika a tím je snížit (odkazuje se přitom na Borsch-Supana, 1997), zatímco PAYG systémy možnost diverzifikace nemají, a *riziko dlouhověkosti* (je v zásadě totožné s Barrovým rizikem tržní anuity). Jako 5. obecně uznávané riziko uvádí *rodinné riziko*, které souvisí s nepravdělnou pracovní činností žen, (péče o děti, domácnost apod.) - tvrdí, že u systémů PAYG v podmínkách růstu rozvodovosti stoupá riziko nízkých důchodů žen. Kapitálově financované systémy tomuto riziku podle jeho názoru nepodléhají.

Z rizik, která nejsou uznávána všeobecně, uvádí *riziko institucionálního selhání* (např. Thompson 1997), které ovšem odpovídá Barrovu riziku institucionálnímu, a *riziko nepřiměřené regulace* penzijních fondů - regulační prostředí musí být dostatečně tvrdé, aby zabránilo defraudacím a ochránilo vklady, na druhou stranu však tvrdí, že musí dostatečně flexibilně umožňovat konkurenci mezi fondy - viz Palacios a Whitehouse (1998).

Michal Slavík a Radka Rutarová ve svém článku „Příspěvek do diskuse o reformě penzijního systému“ aplikovali především poznatky Eatwela (1999), který obecně definuje rovnováhu systému PAYG a definuje příčiny krize penzí, a Barra (2002) do českého prostředí. Autoři se v první části práce zamýšlejí nad tím, co je podstatou důchodového systému, a optikou tohoto zjištění pak posuzují oba nejčastější způsoby financování. Tvrdí v souhlasu s výše uvedenými autory, že životní úroveň jedince je dána tokem zboží a služeb, které spotřebovává. Zdroje na nákup tohoto zboží a služeb získává jedinec svým podílem na výrobě tohoto zboží a služeb. V okamžiku odchodu do důchodu o tento příjem přichází. Autoři odmítají, aby byl problém nerovnováhy důchodového systému vyvolaný demografickými změnami spojován pouze se systémem průběžného financování. V této souvislosti tvrdí, že: „mezigenerační transfer má vždy povahu transferu toku zboží a služeb, tedy části faktické spotřeby, které se generace v produktivním věku vzdá ve prospěch generace v poproduktivním věku. Finanční transfer hraje jen úlohu prostředníka. Mezigenerační nerovnováha transferu není závislá na formě financování důchodového systému a týká se jak průběžného, tak fondového systému.“¹⁶

Důchodový systém lze definovat jako způsob redistribuce vyprodukovaného zboží a služeb poproduktivní generaci tak, aby nedošlo k výraznému poklesu její životní úrovně, nejedná se tedy apriori o tvorbu finančních aktiv. Důležitá tedy není výše celkových finančních aktiv, kterou zdůrazňují penzijní fondy, ale kupní síla důchodu, tedy množství redistribuovaných výrobků a služeb, které si budou moci v budoucnu

Tabulka č.1: Vyměřovací základ pro sociální pojištění

	2003	2004	2005	2006	2007	celkem
zaměst. celkem	16769	17882	18809	20050	21527	95037
rozdíl	1435	1582	1728	2037	2240	9022
vyměř. základ	15334	16300	17081	18013	19287	86015
Index vyměř. základ/mzda	0,914425	0,911531	0,908129	0,898404	0,895945	0,905069

Pramen: MPSV 200818, ČSÚ 2009

důchodci za přiznaný důchod koupit. Výše úspor, které se aktivní generace vzdá (ve formě daní a příspěvků na sociální zabezpečení), se musí rovnat prostředkům vydaným na spotřebu produktivní generací. V případě větší pohledávky důchodců po výrobcích a službách, než odpovídá aktuální výši odvodů a daní produktivních obyvatel trh reaguje inflací, která znehodnotí jak prostředky důchodců, tak ale i výnosy penzijních fondů.¹⁷ Slavík, Rutarová (2005) dále uvádějí: „V případě důchodového systému do ekonomických vztahů vstupuje celá populace dané země, ve hře je celý objem národního produktu. Otázkou pak je, zda za těchto podmínek můžeme všem důchodcům zajistit dlouhodobě reálné zhodnocení důchodů přesahující o několik reálných procent reálný ekonomický růst dané země.“¹⁷

Skutečnou průměrnou reálnou míru úročení výnosů z penzijních fondů zjistíme podle Slavíka a Rutarové až ex-post, tedy v okamžiku čerpání úspor. Autoři uvádějí, že je často nepochopena podstata problému penzijního systému, tedy že se jedná o uvedený transfer a redistribuci výrobků a služeb. Penzijní problém není podle nich primárně záležitostí finančního charakteru.¹¹

Metodika srovnání

Matematický model je založen na těchto předpokladech a skutečnostech. Za základ výpočtu jsou použity skutečné nominální průměrné mzdy podle údajů ČSÚ za roky 1990–2008. Za průměrnou mzdu roku 2009 jsou použity výsledky třetího čtvrtletí 2009. Vyměřovací základ je stanoven jako konstantní procento průměrné mzdy. Toto procento je stanoveno jako výsledek průměrného rozdílu mezi vyměřovacím základem a průměrnou mzdou v letech 2003–2007. Vyvedené prostředky odpovídají 4 % vyměřovacího základu v souladu s uvažovanou maximální výší (květen 2010). Měsíční úložka je úročena měsíční úrokovou sazbou odpovídající 4 % p. a. pro konzervativní, relativně bezpečný způsob investování a 8 % p. a., což vyžaduje rizikovější portfolio.

Výpočty s komentářem

Prvním úkolem, který bylo nutné vyřešit, bylo odvození vyměřovacího základu. Samotná průměrná mzda je hodnota pro tento účel nevyhovující. Do vyměřovacího základu pro výpočet sociálního pojištění není automaticky zahrnuta celá mzda zaměstnance. Existují příjmy, které se do průměrné mzdy zahrnují, avšak do vyměřovacího základu nikoliv, průměrná mzda dosahovaná v ekonomice v příslušném roce je tedy vždy vyšší než průměrný vyměřovací základ

pro výpočet sociálního pojištění. Výši vyměřovacího základu a průměrné mzdy pro roky 2003–2007 ukazuje tabulka č.1.

Z výše uvedené tabulky vyplývá, že průměrný vyměřovací základ za roky 2003–2007 dosahuje úrovně 90,5 % průměrné mzdy. Tato hodnota byla použita pro stanovení vyměřovacího základu roku 1990–2009. Na výpočet vyměřovacího základu byla použita pouze průměrná mzda zaměstnanců, není uvažováno o vyměřovacím základu OSVČ. Ten je totiž mnohem nižší. V roce 2007 dosahoval pouze 37 % vyměřovacího základu zaměstnanců, v roce 2003 pak 28 %¹⁸. Tato skutečnost významným způsobem ovlivňuje výši skutečného starobního důchodu v České republice, neboť nízké odvody OSVČ průměrný starobní důchod snižují. K této skutečnosti se ještě vrátíme v závěru tohoto článku.

Zásadní předností systému průběžného financování je jeho automatická valorizace. Do systému jsou odváděny odvody, které vycházejí z aktuální valorizované průměrné mzdy a jsou obratem vypláceny v podobě především starobních důchodů. Při konstantní výši důchodové dávky se pak vytváří přebytky prostředků, které slouží pro jejich valorizaci. Pokud nedochází k významným změnám v počtu přispěvatelů do systému, je takovýto systém stabilní a udrží konstantní relaci výše důchodu/průměrná mzda Eatvel (2002).¹⁹

Naproti tomu spořicí fondový systém (systém „capital reserve“)²⁰ dostává prostředky v aktuálním roce a tyto musí být přiměřeně zhodnocovány na kapitálovém trhu. Přitom výnos této operace je snížen o výši průměrného zisku, který si privátní správce systému každoročně vybírá. Výši výnosu tedy určuje míra zhodnocení vkladů a výše průměrného zisku, za předpokladu, že provozní náklady privátních a veřejnoprávních systémů jsou srovnatelné. Správce fondu může zvolit buď konzervativní investování těchto prostředků, kdy upřednostňuje bezpečnost investovaných svěřených zdrojů a platí za to nižším výnosem, nebo investuje do rizikovějších zdrojů, přičemž odměnou je mu vyšší výnos. Riziko ztrát však stoupá. Na výnos z ukládaných prostředků má vliv nejen schopnost fondů výhodně investovat peněžní prostředky fondu, ale také růst HNP dané ekonomiky, její cyklický průběh a další vlivy.

Z těchto důvodů je velmi obtížné dlouhodobě udržet stabilní vysokou výnosnost těchto fondů. Ztráty investovaných prostředků pak mohou výrazně snížit jejich celkový výnos. Například v zemích OECD v roce 2008 činila reálná ztráta penzijních fondů průměrně 23 %, globálně však roční ztráty růstových fondů ve vyspělých zemích dosahovaly hodnoty 43 %¹⁰.

V tabulce číslo 2 jsou zobrazeny výsledky výpočtu měsíčního odvodu na důchodové pojištění pro jednotlivé roky. Tyto hodnoty jsou posléze vloženy do výnosového algoritmu.

Tabulka č. 2: Měsíční odvod pojistného

rok	průměrná mzda	vyměřovací základ	měsíční odvod
1990	3744	3389	136
1991	3943	3569	143
1992	4604	4167	167
1993	5904	5344	214
1994	7004	6339	254
1995	8307	7518	301
1996	9825	8892	356
1997	10802	9777	391
1998	11801	10681	427
1999	12797	11582	463
2000	13594	12304	492
2001	14750	13350	534
2002	15911	14401	576
2003	16905	15300	612
2004	18025	16314	653
2005	18940	17142	686
2006	20158	18244	730
2007	21621	19568	783
2008	23430	21206	848
2009	23350	21133	845

Pramen: ČSÚ, vlastní výpočet

Výsledky

Jednoduchým výpočtem údajů z tabulky č. 2 můžeme zjistit, že průměrný přispěvatel, který měl po celou vymezenou dobu průměrnou mzdu a ukládal si každý měsíc do privatního penzijního fondu 4 % svého vyměřovacího základu, by vložil od ledna 1990 do prosince 2009 do fondu prostředky ve výši 115 612 Kč (Kčs do konce roku 1992). Výši zhodnocení těchto prostředků určuje úroková sazba. Za základní byla vybrána úroková sazba ve výši 4 %.

Stanovená sazba odpovídá reálné skutečnosti české ekonomiky v letech 2000–2007 u existujících fondů penzijního připojištění. Zvolené období zahrnuje období po stabilizaci fondů penzijního připojištění po počáteční fázi akumulace (ve fázi akumulace mohou fondy téměř veškeré své jmění kapitalizovat a nemusí si vytvářet likvidní rezervy), které reálně fungují a používají k zhodnocení svých vkladů konzervativní investování. Průměrné zhodnocení vkladů účastníků penzijního připojištění činilo za uvedené roky pouhé 3,62 %²¹. Další srovnávací sazba byla stanovena na dvojnásobek této hodnoty, tj. na 8 %. Dlouhodobé dosažení této sazby vyžaduje rizikovější investice a je nutno počítat i se ztrátami, které budou vyrovnávat zvýšené zisky. Nebylo uvažováno s žádným zdaněním výnosu.

Měsíční vklady byly úročeny jednou dvacátinou průměrné roční úrokové sazby.

Tabulka č. 3: Výsledky výpočtu výše vkladu při různých výších úrokového výnosu

	Suma vkladů	Vklad +průměrný roční úrokový výnos po celých 20 let		
		4 %	8 %	12 %
Vytvořená hodnota	115 612 Kč	157 836 Kč	227 596 Kč	339 677 Kč

Pramen: vlastní výpočet

Úrok byl bezprostředně připsán k jistně a tato byla úročena společně s vkladem za další měsíc. Tento koloběh se opakoval po celých 20 let. Docházelo pouze k zvyšování vyměřovacího základu, tedy i měsíčního vkladu, tak jak rostla průměrná mzda.

Výsledky propočtů jsou patrné z tabulky č. 3. Hodnoty v tabulce č. 3 udávají, kolik by naspořil průměrný přispěvatel v OPT-OUT systému od roku 1990 do 2009, pokud by vyvedení prostředků činilo 4 % z celkových odvodů, a to za předpokladu, že po celou dobu by vklady byly úročeny 4%, 8% a posléze i 12% úrokovou sazbou.

Abychom zjistili, za jakých podmínek je OPT-OUT výhodný, musíme se pokusit stanovit výši měsíční důchodové renty. Výše této renty závisí nejen na naspořené částce, ale rovněž na době dožití. Za základ doby dožití byly použity demografické úmrtnostní tabulky pro rok 2008 zveřejněné Českým statistickým úřadem, a to jak pro muže, tak pro ženy⁵. Pro výpočet byly použity hodnoty:

l_x = hypotetický počet osob, které se dožijí věku x ze 100 000 živě narozených (l_{xm} - muži, l_{xf} - ženy),

e_x = střední délka života (naděje na dožití), tj. průměrný počet let, které má naději prožít osoba právě xletá.

Za „ x “ dosazujeme věk odchodu do důchodu v roce 2009, tj. (zaokrouhleno viz pohyblivá hranice odchodu do důchodu) 62 let u mužů a 60 let u žen. Průměrná délka dožití je patrná z tabulky č. 4.

Tabulka č. 4: Průměrná délka dožití

Hodnota x	l_x	e_x
Muži = 62	82453	17,12
Ženy = 60	93118	22,56

Pramen: ČSÚ

Hodnoty z tabulky č. 4 použijeme ve vzorcích $l_{xm} * e_{xm} + l_{xf} * e_{xf} / l_{xm} + l_{xf}$.

Výsledkem je průměrný věk dožití populace v důchodovém věku ve výši 20,005 roku. Měsíční rentu získáme vydělením naspořené částky předpokládanou dobou dožití v měsících. Pro jednotlivé úrokové sazby by za všech výše popsaných podmínek činily výše měsíční renty od ledna 2010 tyto částky:

4% úroková míra	658 Kč
8% úroková míra	948 Kč
12% úroková míra	1 415 Kč

Výhodou spořicího principu systému kapitálových fondů je stále pokračující kapitalizace prostředků. Ta dovoluje ihned po uplynutí prvního roku výplaty důchodové renty každý další rok plynule valorizovat výši renty. Například při 4% úrokové sazbě takto umožňuje docílit 20. rok pobírání důchodové renty ve výši 1408 Kč. Problémem ale je, že za 20 let se výše průměrné mzdy i výše starobního důchodu zvýšila o stovky procent (viz tabulka č. 2, z které

vyplývá, že průměrná nominální mzda v roce 2009 dosáhla 623,7% úrovně mzdy roku 1990), při optimálním nastavení systému průběžného financování a stabilizaci demografického vývoje je možné toto očekávat i v příštích 20 letech. Podíl valorizovaného OPT-OUT bude tedy s přibývajícím rokem stále klesat, neboť při této úrokové míře bude důchod z prvního pilíře valorizován rychleji (1408 Kč představuje 214% zhodnocení oproti výchozímu roku).

Průměrná výše starobního důchodu v České republice byla na konci roku 2009 9803 Kč. Tato částka však zahrnuje všechny starobní důchody, tedy nejen zaměstnancké, ale i důchody vyplácené osobám samostatně výdělečně činným. Jelikož, jak bylo již uvedeno výše, tyto osoby mají mnohem nižší vyměřovací základ než zaměstnanci, dochází z důvodů uplatnění principu solidarity ke snížení průměrného důchodu zaměstnanců. Jinak řečeno, pokud by nedocházelo k přerozdělování prostředků ve prospěch osob samostatně výdělečně činných a pokud by nižší důchody těchto osob nesnižovaly průměrné hodnoty důchodu, byl by průměrný důchod zaměstnanců vyšší, než je tomu ve skutečnosti. To má zajisté význam pro srovnání s OPT-OUT systémem.

Vypočítat částku, kterou by dosáhl průměrný důchod, je vzhledem ke složitosti výpočtu individuálního důchodu téměř nemožné. Pro alespoň rámcovou a přibližnou představu, o jak velkou částku by mohlo jít, slouží následující úvaha, která ovšem nezohledňuje míru přerozdělení v důsledku uplatnění principu solidarity. V roce 2008 bylo v České republice 4 976 649 poplatníků pojistného. Z toho 727 063 byly osoby samostatně výdělečně činné, které tak tvořily 14,6 % všech poplatníků pojistného. Vyměřovací základ OSVČ v roce 2007 činil 37,1 % vyměřovacího základu zaměstnanců. Pokud by byl tedy v roce 2008 zachován stejný poměr obou skupin pojištěnců, pak by při odvodu osob samostatně výdělečně činných ve výši průměrného vyměřovacího základu bylo odvedeno do systému důchodového pojištění:

$průměrná výše odvodu 2008 * 0,629 * počet OSVČ 2008 / počet důchodců 2008 = 848 * 0,629 * 727063 / 2725952 = 142,3 Kč$.

Z tohoto propočtu tedy vyplývá, že průměrný důchod dosažený v systému průběžného financování by byl nejméně o 142 Kč vyšší, pokud by OSVČ měly stejný průměrný vyměřovací základ jako zaměstnanci.

Závěrečným krokem této analýzy je výpočet výše důchodu v roce 2009, již by maximálně mohlo být dosaženo za předpokladu, že by do privatních fondů bylo od 1. 1. 1990 vyvedeno za výše definovaných podmínek uvedené procento příspěvků.

- Skutečná průměrná výše star. důchodu k 31. 12. 2009 při sazbě 28 % 9803 Kč
- Potencionální zvýšení průměrného důchodu – vliv OSVČ 9945 Kč
- Výše starobního důchodu při sazbě 24 % dle skutečnosti 2009 8403 Kč
- Výše starobního důchodu při sazbě 24 % po úpravě OSVČ 8524 Kč

Eliminace vlivu extrémního vývoje v letech 1992–1995

Protože však nelze opomenout, že především v letech 1992–1995 byl vývoj ekonomiky ovlivněn probíhající transformací ekonomiky, je třeba zjistit, do jaké míry mohl vývoj v těchto letech ovlivnit celkové výsledky výpočtu. K eliminaci extrémnosti vývoje v těchto letech lze výpočet aplikovat pouze na 14 let již stabilizovaného vývoje ekonomiky. Toto období bylo stanoveno v závislosti na hodnotě indexu růstu mezd (w_{x+1} / w_x). Jelikož index 1997/1996 ve výši 109,9 již byl srovnatelný s maximem závěru období (index 2008/2007) ve výši 108,4, bylo toto období stabilního vývoje stanoveno na roky 1996–2009. Abychom dostali období 20 let potřebných pro srovnání, bylo nutné dopočítat nové hodnoty pro roky 1990–1995. Aby situace co nejlépe odpovídala realitě, byly pro simulaci prodloužení doby použity skutečné indexy růstu mezd z let 2003–2009.

Stejným postupem, jak již bylo popsáno výše, pak byl vypočten tímto způsobem stanovený maximální kumulovaný vklad a výnos při 4%, 8% a 12% úročení – viz tabulka č. 6.

Tabulka č. 5: Indexace mezd, stanovení stabilnějšího růstu mezd

skutečné hodnoty				
rok	prům. mzda	vym. základ	vklad	index
1990	3744	3389	136	
1991	3943	3569	143	105,32
1992	4604	4167	167	116,76
1993	5904	5344	214	128,24
1994	7004	6339	254	118,63
1995	8307	7518	301	118,60
1996	9825	8892	356	118,27
1997	10802	9777	391	109,94
1998	11801	10681	427	109,25
1999	12797	11582	463	108,44
2000	13594	12304	492	106,23
2001	14750	13350	534	108,50
2002	15911	14401	576	107,87
2003	16905	15300	612	106,25
2004	18025	16314	653	106,63
2005	18940	17142	686	105,08
2006	20158	18244	730	106,43
2007	21621	19568	783	107,26
2008	23430	21206	848	108,37
2009	23350	21133	845	99,66
dopočítané hodnoty				
rok	index	hyp. mzda	vym. základ	vklad
1990	3698	3347	134	
1991	106,63	4352	3938	158
1992	105,8	5547	5020	201
1993	106,43	6530	5910	236
1994	107,26	7665	6937	277
1995	108,37	9859	8922	357
1996	99,66			

Pramen: ČSÚ, vlastní výpočet

Tabulka č. 6: Výsledky výpočtu výše vkladu při různých výších úrokového výnosu

	Suma vkladů	Vklad + průměrný roční úrok. výnos po vymezených 20 let		
		4 %	8 %	12 %
Vytvořená hodnota skutečná data	115 612 Kč	157 836 Kč	227 596 Kč	339 677 Kč
Vytvořená hodnota bez transformace	116 643 Kč	159 705 Kč	231 047 Kč	345 931 Kč

Pramen: vlastní výpočet

Tabulka č. 7: Srovnání průběžného systému v kombinaci s OPT-OUT (na číslech bez eliminace extrémních hodnot)

	skutečný důchod	snížený OPT-OUT	pokles I. pilíř	kapitalizace 4 % p. a.		kapitalizace 8 % p. a.		kapitalizace 12 % p. a.	
				renta	rozdíl	renta	rozdíl	renta	rozdíl
hodnoty									
1. 1. 2010	9803	8403	1400	658	-742	948	-452	1415	15

Pramen: vlastní výpočet

Při daných podmínkách by pak výše důchodové renty při dopočítaném výnosu činila v prvním roce jejího vyplácení:

- při 4% úročení jistiny 665 Kč a převýšila by hodnotu dat vypočtenou ze skutečných o 7 Kč měsíčně,
- při 8% úročení 962 Kč a převýšila by hodnotu vypočtenou ze skutečných o 14 Kč měsíčně.
- při 12% úročení 1441 Kč a převýšila by hodnotu vypočtenou ze skutečných o 26 Kč měsíčně.

Z výše uvedeného vyplývá, že dopady transformačních let, v našem případě především vývoj mezd v letech 1992–1995, zásadně neovlivnily správnost výpočtu. Je to způsobeno jednak dobou vyplácení renty, během níž se zvýšení výnosů rozmělní, jednak relativně krátkou dobou nestability ekonomiky. Daleko podstatnější vliv na výši výnosu z vyvedených prostředků by měl mít růst nákladů způsobený především zahrnutím průměrného zisku a nákladů na provize zprostředkovatelům do nákladů fondu. Tyto náklady budou mít za důsledek snížení výnosu fondu a snížení výše důchodové renty.

Diskuse a závěr

Při komplexním pohledu na celou problematiku je nutné posoudit, do jaké míry dojde v důsledku vyvedení části pojistného do kapitálových fondů k poklesu důchodů v prvním důchodovém pilíři reprezentovaném veřejným systémem průběžného financování a do jaké míry, respektive za jakých podmínek, dojde k očekávanému zvýšení zdrojů v důchodovém systému.

Z tabulky č. 7 vyplývá, že skutečný důchod z 1. pilíře by v důsledku zavedení OPT-OUT od roku 1990 klesl v roce 2009 o 1400 Kč na 8403 Kč. Uvažovaný model kapitalizace vyvedených prostředků byl koncipován zpočátku pouze ve dvou variantách, a to konzervativní v průměrné výši 4% p. a. a rizikovější ve výši 8% p. a. Jelikož se ukázalo, že ani jedna z variant kapitalizace by nestačila vyrovnat pokles starobního důchodu způsobený poklesem příjmů jako přímého důsledku vyvedení prostředků, bylo ve výpočtu pokračováno s cílem zjistit, jak velký výnos z ukládaných prostředků je zapotřebí, aby OPT-OUT systém přinesl další prostředky do systé-

mu důchodového zabezpečení. Výsledkem bylo zjištění, že k tomuto je zapotřebí průměrný stabilizovaný výnos pro celých 20 let (v letech 1990–2009) vkladů ve výši nejméně 12% p. a. Výpočty eliminující extrémní hodnoty z období 1992–1995 odhalily rozdíl v řádu maximálně 3 desítek korun. Pokud by však osoby samostatně výdělečně činné přispívaly do systému srovnatelnou měrou jako zaměstnanci, pak by došlo k dalšímu zvýšení starobního důchodu z 1. pilíře a zhodnocení vkladů by muselo být ještě vyšší. Při výpočtech nebylo zohledněno, že privátní správce fondů sníží výnos fondu odvodem svého zisku, který bude v dlouhodobém hledisku dosahovat průměrně výše zisku jako u všech peněžních ústavů.

Celá analýza dokládá, že při standardních podmínkách OPT-OUT systém nevede ke zvýšení prostředků na starobní důchody. Význam by měl teprve při dlouhodobém čistém průměrném výnosu z vložených prostředků překračujícím 12% ročně.

- 1 Například *Důchodová reforma: Komu se vyplatí opt-out*, Jaroslav Kokeš, 17.9.2009, ISSN 1802-500, dostupné z <http://investujeme.cz/clanky/duchodova-reforma-komu-se-vyplati-opt-out>.
- 2 Krebs, V. a kolektiv. *Sociální politika*. 4. přepracované a aktualizované vydání. Praha: ASPI, 2007. ISBN 978-80-7357-276-1
- 3 *Závěrečná zpráva výkonný tým* (tzv. Bezděkova komise). Praha, 2005, s. 57-58.
- 4 Bezděk, V. *Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky (současný stav a potřeba reformy)*. I. díl. Praha: Česká národní banka, 2000, s. 35.
- 5 Bezděk, V. *Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky (současný stav a potřeba reformy)*. I. díl. Praha: Česká národní banka, 2000, s. 36.
- 6 Bezděk, V. *Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky (současný stav a potřeba reformy)*. I. díl. Praha: Česká národní banka, 2000, s. 37-38.
- 7 Turner, J. *What lessons can we learn from systematic reform, in particular in countries that have funded systems*. Paris: ISSA, 2009, s. 8.
- 8 Turner, J. *What lessons can we learn from systematic reform, in particular in countries that have funded systems?* Paris: ISSA, 2009, s. 3-4.
- 9 Molek, J. *Ekonomická podstata sociálního zabezpečení*. In Kahoun, V. et al. *Sociální zabezpečení: Vybrané kapitoly*. Praha: Triton, 2009, s. 94.
- 10 *Social security in a time of financial crisis*. Analysis ISSA. 2008, s. 1-2.
- 11 Slavík J. – Rutarová, R. Příspěvek do diskuse o reformě penzijního systému. *Politická ekonomie*, 3/2005, s. 354.
- 12 Slavík J., Rutarová R. Příspěvek do diskuse o reformě penzijního systému. *Politická ekonomie*, 2005, č. 3, s. 357.

- 13 Barr, N. *Reforming Pensions: Myths, Truths, and Policy Choices*. Washington, 2002, s. 3.
- 14 Bezděk, V. *Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky (současný stav a potřeba reformy)*. I. díl. Praha: Česká národní banka, 2000, s. 31.
- 15 Bezděk, V. *Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky (současný stav a potřeba reformy)*. I. díl. Praha: Česká národní banka, 2000, s. 32-34.
- 16 Slavík J. - Rutarová R. Příspěvek do diskuse o reformě penzijního systému. *Politická ekonomie*, 2005, č. 3, s. 350.
- 17 Slavík J. - Rutarová R. Příspěvek do diskuse o reformě penzijního systému. *Politická ekonomie*, 2005, č. 3, s. 353.
- 18 *Pojistněmatematická zpráva o sociálním pojištění 2008*. Praha, MPSV, 2009, s. 22.
- 19 Eatwell, J. *The Anatomy of the Pensions „Crisis Economic Survey of Europe*. 1999, No. 3, s. 58.
- 20 Molek, J. Ekonomická podstata sociálního zabezpečení. In Kahoun, V. et al. *Sociální zabezpečení: Vybrané kapitoly*. Praha, Triton, 2009, s. 91-96.
- 21 Například zpravodajství ČTK, Partners finanční poradenství, 8.10.2007 dostupné z <http://www.partners.cz/o-nas/media/887/>

Literatura:

- Barr, N. *Reforming Pensions: Myths, Truths, and Policy Choices*. Washington, 2002, dostupné z http://eprints.lse.ac.uk/286/1/Barr_2002_ISSR020108.pdf
- Bednář, J. Realnost transformace průběžného systému financování důchodového zabezpečení do pří-

- vátních fondů. In *INPROFORUM*, 2008, s. 7-13, ISBN 978-80-7394-130-7, dostupné z http://inproforum.ef.jcu.cz/texty/sbornik/2008_sbornik.pdf?PHPS_ESSID=4c9a9a7bfad9b4f9b3dcfdcd761c5684
- Bertranau, F. - Calvo, E. *Is Latin America Retreating from Individual Retirement Accounts*. Issue in Brief 9-14, Center for Retirement Research at Boston College, 2009.
- Bezděk, V. *Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky (současný stav a potřeba reformy)*. I. díl. Praha: Česká národní banka, 2000. Dostupné z http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/en/research/research_publications/mp_wp/download/vp2500.pdf
- Börsch-Supan, A. *Retirement income: level, risk and substitution among income components*. Paris: OECD, 1997.
- Eatwell, J. *The Anatomy of the Pensions „Crisis Economic Survey of Europe*, 1999, No. 3. Dostupné z http://www.unecp.org/ead/pub/993/993_2.pdf
- ISSA Guidelines for the investment of social security funds (technical report 13). Social security in time of financial crisis, 8.12.2008, s. 3, dostupné z <http://issa.int/aiss/layout/set/print/layout/set/print/content/view/full/49088>
- Kahoun, V. et al. *Sociální zabezpečení: Vybrané kapitoly*. Praha, Triton, 2009. ISBN 978-80-7394-187-1
- Krebs, V. et al. *Sociální politika*. 4. přepracované a aktualizované vydání. Praha: ASPI, 2007. ISBN 978-80-7357-276-1
- Palacios, R. - Whitehouse, E. *The role of choice in the transition to a funded pension system*. World Bank Discussion Paper, No. 12, 1998.

- Pojistněmatematická zpráva o sociálním pojištění*. Praha, MPSV, 2008, s. 100. Dostupné z www.mpsv.cz
- Slavík J. - Rutarová, R. Příspěvek do diskuse o reformě penzijního systému. *Politická ekonomie*, 2005, č. 3, s. 349-367.
- Thompson, L. H. *Predictability of individual pensions*. Paris: OECD, 1997.
- Turner, J. *What lessons can we learn from systematic reform, in particular in countries that have funded systems?* Paris: ISSA, 2009.
- Výroční zprávy České správy sociálního zabezpečení z let 2000-2009*. Databáze důchodových dat 2000-2009, dostupné z www.cssz.cz.
- Závěrečná zpráva výkonný tým (tzv. Bezděkova komise). Praha, 2005. Dostupné z www.reformaduchodu.cz.

Další zdroje:

- <http://www.czso.cz/>
- <http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/aktual/ep-3>
- <http://investujeme.cz/clanky/vynosy-penzijnich-fondu-za-poslednich-pet-let-v-minusu/>
- <http://www.investujeme.cz/clanky/duchodova-reforma-opt-out-a-jeho-nevyhody/>
- <http://www.mpsv.cz/files/clanky/5934/27112008.pdf>
- http://www.mpsv.cz/files/clanky/8902/Priloha_5.pdf

Autor přednáší sociální politiku na Zdravotně-sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Poznatky z praxe

Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v sociálních a zdravotních službách

Eva Křížová, Jiří Tošner

Příspěvek předkládá základní přehled o vývoji a stavu veřejně prospěšného dobrovolnictví v ČR. Dále seznamuje s výstupy výzkumu „Vzory a hodnoty dobrovolnictví v české a norské společnosti“, který byl realizován v kontextu s Evropským rokem dobrovolných činností na podporu aktivního občanství vyhlášeným Radou EU na rok 2011. Text se soustředí na analýzu hodnot a motivace dobrovolníků působících v zařízení sociálních a zdravotních služeb. Výzkum prokázal, že dobrovolnictví ve zdravotní a sociální oblasti, i když je organizováno převážně manažerskou formou, klade důraz na morální, sociální i politické hodnoty, vyjádřené např. snahou přispět k utváření lepšího světa, snahou být protiváhou tržní a konzumní společnosti, snahou vyrovnávat nespravedlnosti života.

Dobrovolnictví jako odraz stavu občanské společnosti

Dobrovolnictví není v lidské společnosti něčím novým, v každé kultuře a společnosti pomáhali ti, kteří na tom byli lépe, méně šťastní, kteří díky nemoci, chudobě či přírodní katastrofě pomoc potřebovali. Solidarita tvoří základ existence lidské společnosti i všech náboženství. V současném globálně propojeném světě, zároveň plném obrovských kontrastů, představuje dobrovolnictví fenomén překračující hranice států, náboženských i sociálních skupin a ukazující na možnost soužití, které je založené na vzájemné pomoci. Kontext racionálně organizované společnosti západní civilizace se promítá i do toho, jak se proměňují modely dobrovolnictví a jak se vyvíjí role dobrovolníka z charitativního dárce v aktivního spoluvůdce.

Dobrovolnictví má v českých zemích bohatou tradici. Jeho kořeny bychom našli v období národního obrození a následně v letech prvního československého státu po roce 1918, kdy dobrovolní

organizace a spolky významně ovlivnily kulturní úroveň mladého českého státu.

Dobrovolnictví jako přirozený projev občanství postupně po roce 1989 ztrácí svůj pejorativní nádech „dobrovolně povinných“ akcí z dob totalitního režimu. V zemích, kde má dobrovolnictví nepřerušenu tradici, najdeme mezi pomáhajícími všechny věkové i profesní skupiny. Ze zahraničních údajů vyplývá, že kromě studentů velkou skupinu dobrovolníků tvoří ženy, kterým odrostly děti, a také lidé, kteří jsou v penzi. V západních zemích je mezi dobrovolníky citelně větší zastoupení mužů než v České republice. U nás jsou zatím nejpočetnější skupinou dobrovolníků mladí lidé, zejména studenti. V Praze i v dalších velkých městech se tato situace postupně mění, téměř polovina dobrovolníků je v ekonomicky aktivním věku, stále ale převládají ženy. Přibývá aktivních lidí v důchodovém věku a také profese, ze kterých dobrovolníci přicházejí, jsou čím dál různorodější a dnes jde prakticky o lidi všech povolání (Frič, 2001).

Rámcově lze pojem dobrovolnictví vymezit následovně:

Dobrovolná občanská výpomoc – tato forma dobrovolnictví je tradiční součástí jakékoli společnosti již od prvopočátku její existence, zejména v evropském prostoru pod vlivem židovské a křesťanské morálky. Paradoxně byla tato forma dobrovolnictví značně rozvinuta v uplynulém období totalitní společnosti, kdy díky absenci normálně fungujícího trhu i služeb byla většina občanů odkázána na systém vzájemných protislužeb.

Dobrovolnictví jako projev občanské angažovanosti, kde rozlišujeme dobrovolnou činnost vzájemně a veřejně prospěšnou. Tedy do jaké míry je smyslem pomáhat si navzájem (skautský oddíl, mateřské centrum, spolek zahrádkářů) a do jaké míry je činnost přínosná i pro ostatní (denní centrum pro seniory, hipoterapeutický klub pro děti s handicapem atp.).

Veřejně prospěšné dobrovolnictví, které se uplatňuje často právě v zařízeních sociálních a zdravotních služeb, je vědomá, svobodně zvolená činnost ve prospěch druhých, kterou poskytují občané bezplatně. Dobrovolník dává vědomě část svého času, energie a schopností ve prospěch činnosti,